

રોયલ નાટક મંડળી.

એકજ ભૂલ.

નાટકનાં ગાયનો અને ટુંક સાર.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

રોયલ નાટક મંડળીના માલિકો, મુંબાઈ.

લેખક:—

રા. રા. મૂળશંકર હરીનંદ મૂળાણી.

અધ્યક્ષ:—

મી. સિદ્ધરામજી મેહરવાનજી કાવડ.

મી. મે. એડવોકેટ પ્રોન્ટીંગ પ્રેસમાં છ.પું. છે.

આવૃત્તિ ૫ મી.

પ્રત ૫૦૦૦

સ્વેં હક્કે પ્રકાશકને સ્વાધીન છે.

સને ૧૯૨૨

દીપ્ત ચાર આના.

૬૮૨૨

૬-૨-૪

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈ સંગ્રહ
૬૮૪૨

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૮૨ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૫૩ નં ૧૨૫

વિષય ૬-૧૨-૪

એકલ ભૂલ.

નાટકના મુખ્ય પાત્રો.

પુરૂષ-પાત્રો.

ખિહારી.....એક અમીર.
જગદીશ.....એક વકીલ.
હસિન.....જગદીશનો દીકરો,
ડાચો..... | ખિહારીના તોકર.
નાગલો..... |
અંબુડે.....એક રખતુ.

સ્ત્રી-પાત્રો.

મેનાં.....ખિહારીની સ્ત્રી.
કાન્તિ.....તેની દીકરી.
રમણી.....જગદીશની નવી પરણેલી સ્ત્રી, કલિતની
ઓરમાન મા.
શોભા.....ડાચાની વહુ.
મણી મોહન.....તેના ભાઈ.
કમળા.....અંબુડેની વહુ.

ડાચાનો કાકો, શરાફ, પોલીસ, ન્યાયાધીશ, વકીલ, પેદી,
સે.પાઇ, વીઝેર.

એક જ ભૂલ.

નાટકનો ટૂંક સાર.

અનીલિને માર્ગે કરેલી એક જ ભૂલનાં પણ કેવાં દુઃખદાયક પરિણામ આવે છે, એ આ નાટકમાં ખતાવવામાં આવ્યું છે.

અંક ૧ લો.

અંગળા ચરણ-સુવંદાર અને નટી, ધન મળવાથી માણસનો મતિ કરી યદશાષ્ટ જાય છે, તે વિષે ચર્ચા કરે છે.

અવેશ ૧ લો—અમીર મિહારીને તેના કાકાનો વારસો મળ્યો છે. તેના આનંદમાં મિત્ર તથા ઓ મેનાં અને દીકરી કાન્તિ સાથે ગમ્મત ઉઠાવે છે. મિહારીએ એક ઉડવાનો સચો શોધેલો છે. તેના નકશો લારી આપવાને માટે તેના નોકર નાગજાને કાઠએ ત્રીસ દળર રૂપિયાનો લાંચ આપી છે. એપરથી નાગજો આ વખતે તેના નકશો ઉતારે છે. મિહારીનો ખીન્ને નોકર ડાચો એ વાત મિહારીને કરે છે. તેથી તે નાગજાને કાઠો મુકે છે. આથી નાગજો તેની ઉપર વેર લેવાનો કરાવ કરે છે. વકીલ જગદીશની સ્ત્રી રમણી મિહારીએ કરેલો સચો જોવાના કુતુહળથી આવે છે. પણ મિહારીને જિતાં તે તેની ઉપર મોદી પડે છે એવી અસર મિહારીને પણ થાય છે. પછી રમણીના કહેવાથી તે તેને સચો ખતાવે છે.

અવેશ ૨ જો—જાણી ગુંજરી ગયા પછી ડાચાએ પોતાના કાકા પાસે સોગન આધેશ કે હવે પછી હું નહીં પરણું, છતાં શોજાને પરણું. અને કાકાથી એ ખોના છુપાવી રાખતો. એથી અકાળે શોજા કાકા પાસે એ વાત કહેવાની હડ લે છે. એટલામાં કાકા આવે છે, ખસી

વાત જાણતાં કાઠો ડામાને વારસામાંથી બાતલ કરવાની
 હમડી આપે છે. એટલે ડાયો પરજીવાનો વાત નામુકર
 જાય છે. એટલે કાઠો શોભાનો વર મરી ગયો છે એમ
 સમજી, તેનાં પુનર્લગ્ન કરવાની હઠ લઈ ખંભુક નામના
 એક છટકલાને રજી કરે છે. એથી શોભા ગમરાય છે.
 પણ ડાયો તેને હિમ્મત રાખવા કહે છે,

પ્રવેશ ૩ જો—એક દિવસ રમણીની ગાડીની પાછળ અમીર મિલ્હારી
 પણ પોતાની મોટરમાં જાય છે. કરવાની એક એકાંત
 જગાએ આવતાં બેડે વચ્ચે પ્રેમની વાતચીત થાય છે.
 એટલે ડાયો આવીને ખબર આપે છે કે શરાફ મોટોર
 પાસે ઉભેલો છે. સરકાર તરફથી સંચા બનાવવાનો હુકમ
 અમીરને મળેલો. પણ તે બનાવવાના પૈસા પોતાની
 પાસે ન હોવાથી તેણે પૈસા બ્યાજે લેવા માટે એક
 શરાફને બોલાવેલાં. શરાફ એ બોલ સાંજળતાજ રમણી
 ને ત્રાસ થાય છે, કેમકે તેણે ધણીથી છાના કરેલાં કસ-
 જનાં નાણાં ભરી દેવા કાઠ શરાફ તેના ઉપર દબાવ
 કરતો હતો. તેથી અમીર પૈસા લેવાનો છે, તેમાંથી
 થોડા પૈસા રેળવવાની તેને સાલ્ય થાય છે. એથી શ-
 રાફે સખત બ્યાજ કહેવા છતાં તે અમીરને તે રૂપિયા
 લેવા ઉશ્કેરે છે. અમીર દોઢ લાખ રૂપિયા લઈ લખણ
 ઉપર રહી કરે છે. શરાફ ગયા પછી રમણી પોતાની
 કરજના દુઃખની વાત કરે છે, ને એક નાની રકમ
 માંગે છે. તે મિલ્હારી આપે છે ને વધારે લેવાની મુશ્કેલ
 કરે છે, તે પરથી તે બીજી બાગત માટે બીજી રકમ
 માંગે છે. પછી જેમ જેમ મિલ્હારી આપતો જાય છે,
 તેમ તેમ તેને વધારે લાલચ થઈ તે વધારે માગતી
 જાય છે, ને મોહથી આધિગો થયેલો મિલ્હારી તેને લમ-
 લમ ખસા રૂપિયા આપી દે છે. તે લઈ રમણી જાય છે.
 રમણી ગયા પછી સ્થિતિનું જ્ઞાન આવતાં મિલ્હારી
 પસ્તાવા થાય છે,

પ્રવેશ ૪ થા—નીચામેથી છુટેલી કાન્તિ અને તેને તેડવા ગયેલા શોભા ખિદારીની મોટાર નાકળવાના વાટ જોતાં હોય છે, ત્યાં નામલો તેમને જોઇ કાન્તીને પકડી ઉઠાવી જવા હકેલા અંબુકને ડિસ્કેરે છે; કાન્તીની ચીસથી વકીલ જગદીશનો દીકરો લલિત આવી, અંબુકના હાથમાંથી કાન્તિને છોડવે છે. આ પ્રસંગથી બન્ને વચ્ચે પ્રીતિ થાય છે. લલિત ગયા પછી કાન્તિ તેની પાછળ જોતી હિલી હોય છે ત્યાં વકીલ જગદીશ આવે છે. સામેથી એક મોટાર ધસતી આવતી જોઇ તે કાન્તિને રસ્તામાંથી ખસી જવા કહે છે, પણ એકામ કાન્તિ તે સાંભળતી નથી, એથી તેને કચરાઇ જતી બચાવવા જગદીશ તેનો હાથ ઝાલી ખેંસવે છે. પણ એટલામાં તેને પોતાને મોટારનો ધક્કો લાગવાથી તે પડી જાય છે એ મોટાર ખિદારીની. એની વઢાલી દીકરીને બચાવવા જનારનેજ ખિદારીને હાથે અગળપણે આ બીજવાર તુકસાન થાય છે. પહેલી વાર એની એની મર્મિ ફેરવીને ને બીજી વાર મોટારથી કચરીને.

પ્રવેશ ૫ મો—અમીરને ત્યાંથી રખ મળ્યા પછી નાગલો ચરાફને ત્યાં નોકર રહેલો. તેને અમીરે રૂપીઆ લીધાની ને રમણી ને આપી દીધાની ખબર છે. તેથી તે મતલબની એક ચીડી તે અમીરની જો મેનાને મોકલે છે. એ ચીડી વાંચી મેનાને ધણું દુઃખ થાય છે. ખિદારી પણ પોતે કરેલી જુલથી પરતાવો હતો, તેને મેનાનું દુઃખ જોઈ ધણું લાગે છે, અને ફરીથી એવી જુલ ન કરવા ઠરાવ કરે છે. એટલામાં રમણીની ચીડી આવે છે. પહેલાં તેને ફેંકી દે છે. પણ પછી એક વાર મળી આવવાનું મન કરે છે. એટલામાં કાન્તિ આવી વકીલને જોવા જવાની વાત સંભારી આપે છે, તેથી તે વકીલને ઘેર જાય છે.

પ્રવેશ ૬ ઠો—બાપના કહેવાથી જરા વહેલી આવેલી કાન્તિને અહીં ખબર પડે છે કે લલિત તે પોતાને બચાવનાર વકીલનો દીકરો થાય. પણ લલિતને કાન્તિ કાણ છે તે

ખમર નથી એ અજ્ઞાનનો લાજ લઇ કાનિત લલિતની મજાક કરે છે. એટલામાં અમીર આવવાથી કાનિત કાણુ તે લલિત જાણે છે. લલિત ખાપને ખમર આપે છે તેથી તે અશક્ત છતાં પણ રમણી સાથે અમીરનાં કુટુંબને આદરમાન આપવા સામે આવે છે. હવેજ અમીરને ખમર પડે છે કે જેતાથી પોતે મોઢ પામ્યો હતો, તે તે પોતાના ઉપર ઉપકાર કરનારનીજ સ્ત્રી છે. તેથી તેને પોતાને માટે વિઃકાર ઉપજે છે. બધાં ઘરની અંદરના ભાગમાં જાય છે, તે વખતે રમણી અમીરના આડી ફરી તેને રોકે છે. પણ અમીર તેની પ્રીતિની વાતને તુચ્છકારી કાઢે છે. અને તેને ધર્મને રક્ષે આલવાની શીખામણ આપે છે. તે બહુ રીતે સમજાવે છે પણ નાદાન રમણીને ગળે એ શીખામણ ઉતરતી નથી ભોગ ભોગે ચરાફે કાંઈ કામે મોકલેલો નાગલો ત્યાં આવેલો, તે નીરાશ થયેલી રમણીને વેર લેવા ઉશ્કેરે છે. રમણી જીવપર આવી જઈ અમીરને મારવા જાય છે, પણ તેજ પળે અમીરની નજર તેના ઉપર પડવાથી તે સામી પીસ્તેલ તાકે છે.

ટોળલો.

અંક ૨ બે.

પ્રવેશ ૧ લો—નાગલો રમણીને કલા કરે છે કે તમે ગમે તેમ ફરી એકવાર મને અમીરને ઘેર લઇ જાઓ. આજ કાનિતનો જન્મ દીવસ હોવાથી એ બંદાને રમણી ફળપુલની છાંય ઉપડાવી નાગલાને સાથે લાવે છે, નાગલો એકાન્ત જોઈ અમીરના સંચાનો મુખ્ય ભાગ તળાવમાં ડુબાડી દે છે અને પછી અમીરનો એક ઝખ્મો પહેરી લઇ, અમીરના ઘરની સામેજ રહેતા પોતાના શેક ચરાફને ઘેર જાય છે, અને ચરાફને ઉશ્કેરે છે. તેથી ચરાફ આવી પોતાના પૈસા તરત બરી રેવાનું અમીર ઉપર દબાણ કરે છે. અમીર ગુસ્સે લઇ તેને મારે છે. પણ તે મારા પછી કાંઈ ઝોળખીતા ખાસેથી રૂપિયા ઉછીન લેવા જાય છે.

રાતનો વખત ને ઠંડી હોવાથી નાગલો પહેરી ગયેલ
 એવોજ એક બીજો અબ્બો ટીંગાતો હતો તે પોતે
 પહેરી જાય છે. દૈવ સંજ કરવા અહાય ત્યારે આમ
 બૂલવે છે. શરાફ અમીર પાસે આવ્યો તે તકનો કાળ
 લઈ નાગલો શરાફની તીજેરી ઉધાડી અંદરથી નોટાની
 ચોરી કરે છે. પણ એટલામાં શરાફ પાછો આવી જતાં
 બંને વચ્ચે મારામારી થાય છે, ને નાગલો શરાફનું
 ખુન કરે છે. ખુન કર્યા પછી એ ખુન અમીર ઉપર
 ઢોળી પાડવાના ઇરાદાથી તે, અમીરનો અબ્બો તથા છરો
 ત્યાંજ પડતાં મૂકે છે, અને રમણી પાસે આવી ચોરેલી
 નોટા અમીર ઉપર મોકલવા કહે છે. નાગલે
 ચોરી ને ખુન કર્યાં તે નજરે નજર જોનારા
 રમણી નોટા મોકલવાની ના પાડે છે. એટલે તેને
 મારી નાખવાની ધમકી આપી નાગલો તેની પાસે
 ચીડી લખાવે છે કે “ જહાલા, તમે મારી પાસે રૂપિયા
 માગતાંતા તે મેં આ સાથે પાછા મોકલાવ્યા છે ”
 અને તે ચીડી તથા નોટા એક કવરમાં બીડી, તે ઉપર
 અમીરનું શીરનામું કરાવી, તે કવર ટેવલ ઉપર મૂકે છે.
 એટલામાં સામે શરાફને ત્યાં પોલીસ આવેલ જોઈ
 બેઠે જણા નહાસી જાય છે. એટલામાં અમીર અહા-
 રથી નીરાશ થઈ પાછો આવે છે. ટેવલ ઉપર પોતાના
 નામનો કાળ જોઈ રમણીની ચીડી વાંચે છે,
 તેમાં ટેમલમાં મૂકે છે ને ચીડી ને કવર બારીમાંથી
 બહાર ફેંકે છે. હવે બંને છે એમ, કે જ્યારે ના-
 ગલો શરાફનું ખુન કરતો હોય છે, ત્યારે અચિંતાજ
 મેના તથા શાલા તે દેખે છે, અને તેણે અમીરનો
 અબ્બો પહેર્યો હોવાથી, તેમજ તેનું મોં દેખાતું ન
 હોવાથી અમીર એ ખુન કરે છે એમ બેઠે માની બેસે
 છે. એટલે અમીર નજરે મિનાને નોટા બતાવે છે ત્યારે
 એ અમીરે ખુન સાથે ચોરી પછી કરી એમ માને છે.
 તે સામે પોલીસને જોઈ તે અમીરને નાસી જવા કહે
 છે, એમના પોલીસ ભારી થઈ ઉપરથી અમીરને

પકડે છે. અમીર તેનાના ઠંઠેમનું કારણ હવે સમજે છે. ને તેનાથી દુઃખમાં એવી મીઠામનું મોતી જવાપ છે, કે મારી સ્ત્રી જેનો મારામાં અખંડ વિશ્વાસ હોવો. જોઈએ તેજ અને જુની ધાર છે, લઈ જમ્મા અને મને ત્યાં. હવે માફ આહે તે થાય તેની અને કરવા નથી. તેના આ મોલો તેને નુકસાન કરનાર થઈ પડે છે. પોલીસ તેને પકડે છે.

અવેશ ૨ જો—કાકાએ હના કંઠી પીડા કેમ પતાવવી, એ વિચારથી કાચો બંધુકની પાછળ પડી તેના ધરની હકીકત જાણી લે છે, ને તેની બાયડીને પોતાને ઘેર લાવે છે. હવે બંધુક પોતાની સાથે પોતાના દોસ્તદારો અને પોલીસને લઈ પરજીવા આવે છે, ને કન્યાને હાજર કરવા કહે છે. કાચો પહેલાં તો શેલાને લાવે છે, પણ પછી બાનું કાઢી તોફાન દિલું કરે છે. બધાનું ધ્યાન તે તરફ ખેંચાય છે, એટલામાં શેલા ચાલી જાય છે. ને તેની જગ્યાએ બંધુકની વહુ કમળા આવીને દબી રહે છે પછી બંધુકના ધરનાર માલમીલકત બધું વહુની માલેકાનું થાય એવું એક લખત કાચે તૈયાર કરેલું તે ઉપર કાચો બંધુકની સહી લે છે ને તે લખત કમળાને સોંપે છે. હવે બંધુક જીવે છે કે પરજીવી બાયડીને છોડી બીજીને પરજીવા જતાં પોતે ફસાયો. કાચો તેને ધમકી આપે છે કે હવે આ કમળા મારી એન છે, મારે હવે પછી જો એને જરા પણ દુઃખ દીધું છે, તો પછી મારી માથે કામ છે.

અવેશ ૩ જો—કાન્તિની જન્મ ગાંઠ હોવાથી લલિત તેને કાન્તિની કુધને ત્યાં પાટી કરેલી ત્યાં લઈ જાય છે. જુદી જુદી જાતનાં સ્ત્રી પુરુષો ત્યાં એકઠા થયેલાં છે, તેમાં સ્ત્રી સ્વતંત્રતા સંબંધી ચર્ચા ચાલે છે. કાન્તિ પહેલાં તો તેમાં કાંઈ વફાદે ભાગ લેતી નથી. પણ જ્યારે સ્ત્રીઓનો દરજ્જો સ્વાસ્થ્યવિકલ ઉતરતો છે એમ કહે છે, ત્યારે તે ચમકે છે, અને અનેક દલીલોથી, સ્ત્રી

અને પુરૂષ એકના દરબજા ખરેખર કેવલ છે, તે સાબીત કરી બતાવે છે. પ્રેમી લલિત હર્ષિત અને તેને ધાર પહેરાવે છે, એટલામાં ખપર આવે છે કે એક આપ ખુનના વાકે માટે પકડાયો છે.

પ્રવેશ ૪ થી—રમણીને હૃદયનો ડંખ લાગે છે. ને બાવરી જેવી હરે છે તેનો પ્રેમાળ પતિ તેને આશાસન આપવાનું કરે છે, તેમ તેમ તેને વધારે દુઃખ થાય છે. એટલામાં આદીશ્વરમાંથી ચીદી આવે છે કે આજ અમીરનો કેસ છે. જગદીશ અમીરને અંતઃકરણથી મિત્ર સમજે છે. એટલે પોતાનામાં શક્તિ નહોતી, તો પણ તે નિત્રને બચાવવા કારટમાં જવા નીકળે છે. એટલામાં તેને યાદ આવે છે કે ખુન થયું તે વખતે રમણી અમીરને ત્યાં હતી. તે પરથી તે તેને કાંઈ ખપર હોય તો કહેવાનું કહે છે. પણ રમણી ના મુકર જાય છે. જગદીશ તેને પોતાના સોગન ખાવા કહે છે તોપણ તે ખાય છે. એટલે જગદીશ મનથી કચવાતો કાટમાં ચડ્યો જાય છે.

પ્રવેશ ૫ થી—અમીરથી વગર વિચારે બોલાઈ ગયેલા બોલોને લીધે તેની સ્ત્રી અને દાસીને તેનીજ સામે સાક્ષી તરીકે રજુ કરવામાં આવે છે. દાસી ગભરાઈ અમીરે ખુન કર્યું એમ કહી દે છે. જેનાં બોલાવતાં તે મનમાં બોલે છે કે, હે પ્રજા, હું જનભારમાં કાંઈ દીવસ જુદું બોલી નથી. પણ આજ મારા પતીના પ્રાણ બચાવવા જુદું બોલું, તો હે દીન બંધુ, મને માફ કરજો. સરકારી વકીલના સલાહના જવાબમાં તે પોતે કાંઈ જણાવતી નથી એમ કહે છે. પણ સરકારી વકીલ અંતે સફાઈથી તેને સલાહોની જગમાં સપડાવે છે, અને અમીર ખુની છે એવું તેને મોઢેજ બોલાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે. મેનાં ગભરાઈ જાય છે. પણ વકીલ જગદીશ તેની મદદે આવે છે. તે વકીલે બધીથી ઇમારતને તોડી પાડે છે. જુદા જુદા મુદ્દાથી અમીર નોરોષ છે ને ખૂન કરનાર, આ મોટો મોઢલનાર છે, એમ તે બતાવી આવે છે. એટલામાં ક્રાંતિ અમીર ઉપર રમણી લખેલી ચીદી રજુ લાવીને

કરે છે. જમદીસ એ ચીડી લખનારનું નામ અમીરને પુછે છે પણ અમીર એ મોટો મોઢાલનાર જમદીસનીજ સ્ત્રી હોવાથી તેમજ તેના પ્રિય સંગમનું સ્થળ હોવાથી શરમથી બોલો શકતો નથી. નાગલો તે કોર્ટમાં હાજર છે. તે જમદીસ ઉપર ચીડી લખી તેને જાણવે છે કે એ સુદા પી ચીડી તમારી સ્ત્રીની લખેલી છે. એ વાત જાણતાં તેનું દીલ તૂટી જાય છે. આ બાબતથી તે ખચવા પામતો નથી. તે જોડાજ દીવ-સમાં મરી જાય છે. અમીર નીર્દોષ છે 'એમ ચોખ્ખું' પુરવાર ન થવાથી કોર્ટ તેને જન્મ દીપની સજા કરે છે.

અંક ૩ એ.

પ્રવેશ ૧ લો—અમીરનાં ધરખાર વેચાઈ જવાથી સાધારણ સ્થિતિમાં આવી ગયેલાં મેનાં ને કાન્તિ એક સાધારણ ધરમાં રહે છે. મેનાંનું શરીર ધસાઈ ગયું છે. વફાદાર ડાચો ને શોભા તેના દુઃખનાં ભાગીદાર થઈ તેની સાથેજ રહ્યાં છે. વફોલનો દીકરો લલિત તેમની સંભાળ રાખે છે. લલિતનો તાર આવે છે કે ડાયાનું કામ છે માટે મોકલો. તે પરથી મેનાં તેને મોકલે છે.

પ્રવેશ ૨ એ—પત્થરની ખાણમાં અમીર પત્થર ફાડતો દેખાય છે. તે પોતાનાં પાપનો પસ્તાવો કરે છે. ત્યાં એક કેદી આવી તેને તેના ધરખાર વેચાઈ ગયાના તથા તેની સખત બીમાર થઈ મરી ગયાના ખબર આપે છે. આ વખતે એકઠો થઈ પડેલી પોતાની દીકરીનું શું થશે એ વિચારે હિસ્કેરાઈ તે એક દરોગા ઉપર દલોડો કરે છે, અને તેનાં કપડાં તથા અંદુક લઈ નાસી જાય છે. સીપાઈઓ તેને પકડવા તેની પાછળ પડે છે.

પ્રવેશ ૩ એ—કાન્તિ અને તેનાં માથાપનું કેમ દીક થાય એ ચિન્તામાં ફરતા લલિતને ખબર પડે છે કે, અમીરના સુના મહેલના તળાવમાંથી નાગલો સંચો કાઢી ગયો. તે પરથી તેણે તાર કરી ડાયાને બોલાવેલો. લલિતને

મળી કદેશી મસલત પ્રમાણે જાણે બેઠે નીચેના નાગ-
લાને લલચાવે છે, કે એ નવાળા આવી છે, તે એ
સંચો સરકારને બેટ કરવા માહે છે. માટે તેને સારી
રકમ આપશે. પછી ડાચો નવાળા બને છે. નાગલો તેને
નચો બેટ કરે છે. પછી તેને ખમર પડે છે કે આતો
ખતાવટ છે. તે પરથી તે માથો થાય છે. પણ એજ
વખતે ડાચો પોલીસના પોષાકમાં દેખાવ દઈ તેના ઉપર
ચોરનો આરોપ મુકી તેને પકડવાનું કરે છે. એથી ગ-
ભરાઈ નાગલો નીરાશ થઈ ચાલ્યો જાય છે. ડાચો એ
મચો લલિતને આપે છે. ને લલિત તે સરકારમાં મોકલે
છે. અને તેની મહેનતથી સરકાર તે સંચો એમને એમ
ખરીદી લે છે.

કેવેશ ૪ થી—એ કામ કર્યા પછી લલિત કાન્તિને મળવા આવે
છે. બેડ પ્રેમની વાતો કરતાં જાય છે. પાછળ- ઘરમાં
આગ લાગે છે. મણી મોહન ચીસો પાડે છે. ઘરમાં
કોઈ નહીં હોવાથી માંદો મેનાં બળી મરશે એમ લાગે
છે. એટલામાં નાઠેલો અમીર ત્યાં આવે છે. ને અંદર
જઈ મેનને બચાવી જંગલમાં લઈ જાય છે.

કેવેશ ૫ થી—પછી તેને ખમર પડે છે કે મેનાં તો મરી નથી
ગઈ પણ તે જીવતી છે. અહીં બધાનો મેળાપ થાય છે.
લલિતને લીધે પછો સારી સ્થિતિ આવશે એ વાત ડાચો
અમીરને સમજાવે છે. અમીર પરદેશ ચાલ્યા જવાનો
વિચાર જણાવે છે. તે તકે લલિત કાન્તિની માગણી
કરે છે. પણ પોતાના ઉપરથી ખુનનું કલંક જાય નહીં
ત્યાં સુધી કાન્તિને અપરાધી અમીર ના પાડે છે. અને
બેડ પ્રેમો દુઃખથી છુટાં પડે છે.

કેવેશ ૬ થી—અમીર ઉપરનું કલંક કેમ મટે એ વિચારમાં મુઠા-
યલા લલિતને સાંભરે છે કે તેના આપ ઉપર એક ચીડી
આવી હતી. મરી ગયેલા બાપનાં જુનાં કામળીયાં વીખી
તેમાંથી તે ચીડી ગોળી કાઢી જાય છે. પણ વાંચતાંમાં
તો તેને પોતાની નરી માજ એ બંધકર કામની

ગુન્હેગાર છે એમ સમજાય છે. ધણીના મરણ પછી રમણીનું પણ દીર્ઘ તુટી ગયું છે. તે ઠરાપને આવરદા પુરી કરે છે. તે આવી દીકરાને થયેલા દુઃખનું કારણ પૂછે છે. બહિષ્કાર તેને આપી મનાવે છે. રમણી બુદ્ધિ છે કે દીકરાએ પણ વાત બણી. ઝેર જેની જાંઘીને લાર વેકતી રમણીને કહે દીકરાના કદમાણીની છન્છા થાય છે. ને તે પરથી તે અમીરના કુટુંબને, પોલીસને ને નાગલાને તેડાવે છે. બીજાં બધાંને સુઘાડી ને એકલી નાગલા સાથે વાત કરે છે અને ખુન ને ચોરી કરનાર અમીરે નહીં પણ નાગલો છે, ને અમીરે રમણીના પ્રેમને તુચ્છકાર્યો હતા એ બે વાતો તેને મોઢેથી કહેવે છે. એ સાલગતા દર્પ થેલી મેનાં બહાર ધમ્મો આવે છે, એટલે બીજાં પણ બહાર આવે છે. પોતે સપડાયેલો જોઈ નાગલો રમણીને પીરતોડ મારે છે. પેલીમ નાગ લાને પકડે છે. રમણી મેનાં પાતેથી કાન્તિ માગી તેનો હાથ લમિતના હાથમાં આપે છે, અને પછી પતીના ચરણમાં પહોંચના આશોર્વાદ માગતી આનંદથી મરે છે.

એ ક જ ભૂલ.

નાટકનાં આયનો.

સૂત્રધાર—કૃષ્ણ કૃપાળુ કદમ્બ કરજો.

મુનીજન નિયમિત માર્ગ વિચરવા
મતિ કરે, બલ બલ બાંધવ વિતરજો....કૃષ્ણ.
સુષીતણી આ નાત્ર ભૂમીથી
ઉદરે એક કથાનક મધુરે,
હે રસનાયક, મુરસ ભરજો—કૃષ્ણ.

૨

નટ્ટી—દીકું ચલિત ચિત યાતું અમીરનું.

નૂર બાતું બહલાતું અમીરનું (૩)—દીકું.

સાખી.

નજર હટી નેહે ભરી, વાણી ભરી વીવેક,
દયા ભર્યું હૈયું હટું, હટી ધર્મની ટેક;
ઐશ્વર્ય રૂપ દરસાતું અમીરનું (૩) દીકું.
ગરીબ વેળામાં હટી અંતરનીજ સગાઇ,
આજ દીકે નવ ઓળખે, “કેદી મળ્યાતા ભાઈ?”
માન ક્યાંઈ ન સમાતું અમીરનું. (૩)—દીકું.

૩

નાચનારી—તુમ્હેં ચેહ કયા પડી લોગો યા વોહ બને

યા મચેં બાનું.

કટાએ ધરકમેં જો સર ઉસીકો મહીં મચેં બાનું—તુમ્હેં.

વોહ મેરી આંખકા તારા, મચેં ઉસકે હર્દકા મારા,

પ્રીતે જંગલમેં આ વારા યા વોહ બને

યા મચેં બાનું—તુમ્હેં.

બીછાઈ ઉરકકી ચૌસર, લગાઈ બાનકી બાણ,

ફરામોશીમેં દીલ હારા, યા વોહ બને

યા મચેં બાનું—તુમ્હેં.

૪

નાચનારીઓ—હટો જાઓ સૈયાં, ન સતાઓ સૈયાં
 જનું ગતીયાં, તોરી જતિયાં,
 માનુંગી મએ નાંહી કનાઈ--હટો.
 રએન ગંવાકે આયે, સોઓત રીઝાકે આયે,
 મોહિ જલાને આયે--જાઓ.
 સેજ સુની રહી કુલોંકી છાઈ, રાતે રાતે
 રાત ગંવાઈ, મએને, (૨)
 આંમુ ઉમરે રહી મયે નહાઈ,
 તુમ તો જસાયે પરાયે હુટાયે
 ખુદ માનો જધાઈ--જાઓ.

૫

કાન્તિ—જાપુ, પૈસાનો જેઈ ચળકાટ, મોહમાં બૂલશે માં.
 જેઈ ખોટો ગીલીટનો ઠાઠ, ઠહાપણે ડુલશે માં.
 લક્ષ્મી મળે કે લાલચડાં, તરત આવી ભરાય છે.
 ખોટાં વખાણ કરી કરીને, ખાલી દેલી ખાય છે.
 વળી વાસા હિસ્સાના કણ્યા કોરટોમાં જાય છે.
 સોલીસીટર ખારીસ્ટરોનાં ખીસાં તાબ થાય છે.
 છતે તોયે મળે ઉની રાખ, એવી છતે

કુલશે માં.-જેઈ

આને ઠગું આને હુંદું, એવા વિચારો કરાય છે.
 ધન આબુ તે રહેશે કે નૈ, એ પ્રીકરમાંજ ફરાય છે.
 સદા અને વળી રેસમાં જઈ વગર મોતે મરાય છે.
 વળી જાય વંડી લીકરા, ઘેર ઘેર હોળી થાય છે.
 એવી માયા નચાવે છે જેમ તેમ જાપુ ડુલશે માં-જેઈ.

૬

હાથો—ગોરી ગુલાબ લલો એ તું મોટો.

મારા ઘરનો અંધાર,

મારાં ધનને

મારો વશ નીકળે—ગોરી

લાડકી થઈ મને નચાવ,

કાલી થઈ જઈ મને સતાવે.

શોભા—આવા પાસે તે કોણ ફાવે ?

ડાળ જેનો સાવ ખોટો—મારાં ઘરનો.

૭

છોકરીઓ—અજબ છબીલી તારી ગજબ ખુબી છે,

લલચાંચો લટકાળો,

જોઈલે જોઈલે જોઈલે આ ચપળ નેચેનનો

ચાળો—અજબ

ખિહારી—આ ગાલની લાલી ઉપર બુલ બુલ

મરી મરી જાય છે.

રમણી—આ વહાલની ખાલી ઉપર મુજ મન

ઠરી ઠરી જાય છે.

નાગલો—આ વાંદરા ને વાંદરીનો ખેલ અહીયાં થાય છે.

ડાચો—ભાઈ ! આમ બધરી જોઈને દુનિયાં

દીવાની થાય છે.

છોકરીઓ—અંગને મરોડે પાડે પરવશ પ્રાણ

(એ તો)—જોઈલે.

૮

કાન્તિ—પ્રેમ પુષ્પોની મીઠી સુગંધે પધારજો હો સાહેબા.

મહેંક મીઠી ફેલાય, જોઈ મનડું લલચાય.

લલિત—દિવ્ય એ ફુલોનાં મધુર મધુને પીશું અર્ધ

મદમસ્ત—પ્રેમ.

કાન્તિ—લેજો શુભાળ તણી મીઠી સુવાસને.

જેશો ન કાંટા પ્રીતીની મીઠાથને.

લલિત—એક મધુર તુજ કટાક્ષે થાય દીલનાં

દરદ દર—પુષ્પોની

મેનાં--પિયુષ ગર્ભ વિસરાઈર.

હતી કેવી પ્રીતિ મુજ માથે મધુર રે!--પિયુષ.

એ સુખ તે શું સમણાં થઈ ગયાં ?

આપ થયા પરનારે,

હવે જીવું પિયુ ! કહો કોના ઉપર ? રે--પિયુષ.

૧૦

કાન્તિ--વકિલાત અચ્છી કરો વાહવા !

શી વાત અચ્છી કરો વાહવા !

ખુબી ભરી વાહવા ! અરે વાહવા!--વકિલાત.

કોસ એગ્ગામીનેશન કેવી હુશીયારી ભરી વાહવા !

લલિત--અરે ! શું તોફાન ! શી ફજેતી ! જાવા દેને.

કાન્તિ--

વાહવા !

પુરા બારોસ્ટર થાવા,

છો કબુલ શિષ્ય કહેવરાવા.....વકીલાત.

૧૧

ખિહારી--છે સદા સમય પાપેથી છુટવા, શીદ ઉરે નાદાન ?

શીદ ઉરે નાદાન ! કંઈક તો સારી

શીખામણ માન (૨)--છે સદા.

જેમ પાપની જગકે મોહી, દોડે તું બૂલી જાન,

તેમ પુણ્યને સહેજ પકડ્યો, થાય પરમ

દયાળુ--છે સદા.

સાખી,

જીવ મુસાફર શરીર હોડી ને છે મન રૂપી સુકાન,

મનથી મરવું મનથી તરવું, મનપર રાખ નીશાન.

કર્યું એટલું તોખ કુવામાં, આજથી તજ તોફાન.

માંડ્ય ચાલ્યા સીધે મારગે, આજથી થઈ

સાવધાન--છે સદા.

છોકરીઓ--ઉત્સવ દિન આજે કુલડે વધાવેો બાઈ.

આનંદ મંગળ સહુ વરતાવેો બાઈ--ઉત્સવ.
જન્મ દિવસ છે બેનનો આજે.

આશિષ આપેો હિતકારી બાઈ, આજે--ઉત્સવ.

અક્ષત કુમકુમે મંગળ સ્વસ્તિક

આંગણે રચેો છે સુખદાઈ સર્વદા, આજે--ઉત્સવ.

૧૩

બધા--લગનની ચાખ મળ ચોંટી સળ.

બંધુક--ભારબા ભુંડી--લગનની.

બધા--રખડતા રોઝ ખોટી મોજ હવે દાટી દે ઉડી--લગનની.

પોતાની નાર તેનો પ્યાર તને એળીએ લાગે.

એમાં શું ગોળીયું વાગે ?

બંધુક--હા બાઈ હા ફસાયા, પરાણે પાંસરા હાલશું બાપ.

હાલો મારી માડી--લગનની.

૧૪

કાન્તિ--આપણે કરશું વકીલાત ત્યારે ભરશે કેણુ પાણી ?

છોકરીઓ--પછી ધણી ધણીયાણી થકને મ્હાલશે રે બા.

કાન્તિ--આપણે પેરશું પાટલુન બુટ કોટ નેકટાઈ,

છોકરીઓ--પછી ધણી સંઘા ટપકી પાડી નાચશે રે બા.

કાન્તિ--આપણે થાશું સોલજર કરશું ધુમ ફરરર.

છોકરીઓ--વરણ લેંઘા ચોળી પહેરી સાચવશે ઘર.

ઘાલરા પલટણુ કરશે દેધનો ઉદ્ધાર.

બધા--ઓ મારાં હીંદ તારો થઈ ગયો બેટો પાર!--કરશું.

૧૫

છોકરી--ઝોન ઝોન આયલૅડ

નાટ સો મેની માઇક્સ અવે,

બુર ધેર્સ નાટ એ ગર્લ અબાઉટ. ટુસી

ઓલ ધી પીપલ રીઝાઈડીંગ ઝોન ધેટ આયલૅડ ધેર

(૧૬)

આર આફ્રી ધી મેસ્કયુલાઈન ફ્રેટરનીટી.
 નાટ એ બીટ આફ્ર લેસ
 એનીબ્લેર અગાઉટ ધી પ્લેસ
 ધે ડાન્ટ નો વાંટ એ ગર્લ ઇઝ વર્થ.
 ધેર ઇઝ પુઅર આફ્ર મીસ્ટર હી
 લીડઝ એ લાઇફ આફ્ર મીઝરી
 ધે આલ વીશ ધેટ ધે વેર આફ્ર ધી અર્થ.

કોરસ.

અધા—ઇન ધી લૅન્ડ બ્લેર ધેર આર નો ગર્લ્સ.
 પુઅર આફ્ર મૅન ઇઝ ફ્રેલી એન ધી શેલ્ફ
 હી ડાઉટ્સ ટુ નો વોટ ટુ ડુ વીથ હીમસેલ્ફ
 બ્લેન ધે સી એની ગૂ ગૂ આઇઝ,
 ઇન ધ પેટીકોટ એર રોઝીશર્ટ,
 વીધાઉટ સમ બોડીઝ ડાટર,
 હી ઇઝ એ પ્રીશ વીધાઉટ ધ વાંટર
 ઇન ધી લૅન્ડ બ્લેર ધેર આર નો ગર્લ્સ.

On an island not so many miles away
 Where there's not a girl about to see
 All the people residing on that island there
 Are of the masculine fraternity.
 Not a bit of lace, anywhere about the place
 They don't know what a girl is worth
 There is poor old Mr. He
 Leads a life of misery
 They all wish that they were off the earth.

CHORUS.

In the land where there are no girls
 Poor old man is fairly on the shelf
 He doubts to know what to do with himself
 When they see any goo goo eyes

In the petticoat or rosy shirt
Without some body's daughter
He's a fish without the water.
In the land where there are no girls.

૧૬

રમણી—હૃદય નિશ્ચિત મુજ આ બગી જાયે,
જવળી રહી લાયે—હૃદય.
કયું કર્મ કારી, બની અવીચારી,
ક'બ તેનો દીલ મારું દે વિદારી,
પાપ તાપ હુંથી નહીં જીરવાયે, હાય,
જવળી રહી લાયે,—હૃદય.

૧૭

મેના—પ્રભુરે, સંકટ આવું ઉતાર્યું તે કાં આમ માથે ?
હાય ખુન કયું મુજ નાથે.....હાયે, એ—પ્રભુરે.
પૂર્વ ભવે મેં પાપ કરેલાં, એ કળ આળ્યાં સંગાથે,
રોજ મૃત્યુને અર્જ કરું છું, “ જાપુ મને લે સાથે ”
એ પ્રભુ રે.

૧૮

બીહારી—આ દુનીયાં છે જાદુની માયા,
પલપલ પલટી જાતી કાયા,
ગગને વહળ રંગ છાયા છાયા—છે જાદુની,
દીકરા દીકરી પતિને પ્રેમના જોડા બાંધવની બેડી,
એક એકને પકડી પકડી નાંખે કાળ વઝોડી,
કોણ રે કોના છે કહેવાયા કહેવાયા—છે જાદુની માયા,
કાળાં વાદળાં એમ પીરળી ગમકે ને મટી જાયા,
એવા સુખના અગાધમાં એક વને કાં માયા,
વાદ કરી લેને તું જાણયા—જાણયા—છે જાદુની માયા.

બધા—જ મૂળ શયેતાન ચેકુ એકસાન સમજ લે

જાંદા જાતા હયે તુ ચહાસેં

દેખનાં લાલનાં હરદમ ઇસદમ—જ મૂળ.

બંધુક—કામ કત્તે થયું આપણું બચ્યા.

હાથો—કાકાકો કુછ માના કચ્યા !

નાગલો—હું તો રહી ગયો હાથ મસજતો.

બધા—પાયા નતીજ સચ્યા.

મારો જોગી, થાલો ડોંગી. પાછડેનાન મૂળ—જ મૂળ

કાન્તિ—મને લોગીને ભરમાવી રે મા, કેમ કરે ?

અણસમજીને ફેસલાવી રે મા, કેમ કરે ?

મારી પાસે પાસે આવે, છાની વાતો સાંભળાવે,

મારું દિલ લલચાવે, પેટો ગરજ;

પ્યારી કહીને જોલાવે, એની પાસે કેમ ફાવે ?

એ તો સાંભળે ન એકે મારી અરજ;

છા-તી-માં-તો-અરરર રરરર અરરર રરરર

થાયરે મા, કેમ કરે ? - મને.

એના મોઢાંતી મીઠાથ એ તો જાણે નાગપાશ,

પછી હોય કે ન હોય મારી મરજ;

કરે પરાણે એ પ્રીત, એ તે ક્યાંની હુશે રીત ?

થઈ બેસે છે ધરાર મારો વરજ !

છા-તી-માં-તો-અરરર રરરર અરરર રરરર

થાયરે, મા કેમ કરે ? - મને.

મણી-મોહન—

મોરા બાંકા સિપઈયાજી આજો,
 મને પુરી ને હલવા ખીલાજો,
 (બાંકા સીપાઈની મા છે કાણી)
 (ધતો પારકાં બરે છે પાણી)
 (એનું બાઈને ન જાન, મારે ટપાને તાન,
 (કરે આઠ રૂપીઆની કમાણી. આ-આ-આ—મોરા.)
 (બાંકા સીપાઈને હાથે બંદકડી)
 (એની બે તેરમા નંબરની ટુકડી)
 (એને માથે છે કંપ, એનું લેબુ છે ગંપ,
 (એના પેટમાં વીઆણીછે કુકડી. આ-આ-આ-મોરા.)

કાન્તિ—સીધાવો હૃદય દેવતા મુને મનથી દમ વીસારી
 હૃતો રહીશ તમારેવિરહે જોગણ બાળ કુંવારી—સીધાવો.
 મુખનાં સ્વપ્નાં વહી ગયાં, પાછળ રહી રાત અંધારી
 કોને આધારે હું જીવું, એકલો અટુલો નારી ?

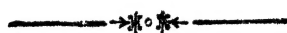
—સીધાવો.

જીવન અર્થુ આપ ચરણમાં, એ ઉપહાર સ્વીકારી,
 કદી યાદ કરશે તો માનીશ, સફળ ગતી થઈ મારી.

—સીધાવો.

રૂસ એન્ડ કંપની.

૩૭૫, હોરન બી રોડ, કોટ, મુંબઈ.

સ્વીસ, બાર્સ, સસ્તીઆ ગેલવેનાઇઝ શીટ્સ,
સ્વીસ બેર્લીંગ ડુપ્સ, તીનપ્લેટ, કાંટાના તાર,
ગેલવેનાઇઝ, તથા સ્વીસના તારો, લોખંડ તથા
ગેલવેનાઇઝ પાઇપ, એલ્યુમીનમ ગ્રામન સીસ્ટમ
વગેરે વિલાપતથી મંગાવી એ સના તથા ઇમીશન
એજન્ટસ.

માલિક:-રૂસ્તમજી દોરાભાઈ તાતા.

આ પુસ્તક જીન એડવાઈટ પ્રી. પ્રેસ અમદાવાદ બીજાટાવાડીમાં
આ ગ્રીમનલાલ ગોકળદામે છાપ્ય અને તે ગ્રામ તારકમંડળીના
માલિકાએ (હાલ મુન્શિમદાવાદ ડે. બીજાટા માતર થી પ્રેટરમી)થી
પ્રસિદ્ધ થયું છે.

